

Funkcionalistické kavárny a cukrárny

Funkcionalismus máme u nás spojený především s Baťou. Jeho zvláštní styl, inspirovaný v Americe, ale i v Holandsku, ovládl nejen Zlín, ten totálně, ale i další města v tehdejší Československu, a dokonce i v zahraničí, kam všude Baťa postupně expandoval.

Funkcionalismus, nebo jak se mu později obecně říkalo, mezinárodní styl, *international style*, vzešel z Bauhausu, tedy zprostředkovaně i z děl takových architektů a teoretiků, jako byl Adolf Loos, Walter Gropius, Mies van der Rohe, ale později přejal vlivy holandského stylu De Stijl i amerického architekta Frank Lloyd Wrighta. Typickým představitelem se stal Le Corbusier.

Klasická kavárenská kultura je ovšem podstatně spjata s Paříží a Vídní 18. a 19. století, tedy s historickými a historizujícími stavebními a designerskými slohy.

Nástup moderní architektury po skončení 1. světové války měl charakter revoluce, totálního odmítání všech předchozích stavebních slohů a designerských stylů, snažil se radikálně vymýtit vše staré a nahradit je svým novým dogmatickým estetickým řádem.

Je zajímavé, že kultura kaváren a cukráren, svou podstatou vlastně konzervativní, jistou dobu vzdorovala vpádu moderny, žila ze setrvačnosti, ale ve 30. letech už nemohla odolávat náporu nových myšlenek, vlastně nových lidí, majících zcela jiné představy o utváření svého prostředí, jež by bylo výrazem jejich nového životního stylu.

Byly činěny takové pokusy už dříve, v prvních letech avantgard. Jiří Kroha, mladý architekt, navrhl taneční klub kavárny Montmartre ve zcela kubistickém stylu. To bylo ještě před první válkou.¹ Dlouho to nevydrželo. Vlastně ani Jiří Kroha dlouho nevydržel u kubismu a vydal se pak zcela jiným, do jisté míry opačným směrem.

Podobně v kubistickém domě U Černé Matky Boží vznikla kubistická kavárna Grand Café Orient. Navrhl ji architekt Josef Gočár.²

¹ <http://kavarenskenoviny.cz/kavarna-montmartre-misto-kde-se-pojidala-syrova-kurata-a-tancilo-tango/>

² <https://www.grandcafeorient.cz/historie/>

Sice dlouho nepřežila, móda kubistických interiérů a designu se už ve 20. letech okoukala. Ale v dnešní době byla rekonstruována a je tak jedinou kubistickou kavárnou na světě.

Mají tam dokonce kubistické věnečky...

Silnou pozici secesních kaváren, restaurací a cukráren, dokonce i s jejich starou dobrou rakouskou tradicí, nebylo snadné narušit, natož pak nahradit. Objevovaly se pokusy tvořit design ve stylu módního art deco, to už na sklonku 20 let. Přece jen si lidé uvědomovali, že starý styl byl spjatý se starým režimem. Mladé generace už vzhlížely k americkému způsobu života...

Funkcionalistické kavárny, cukrárny a restaurace začaly vznikat už ve 20. letech. Jak se později ukázalo, inspirativním vzorem byla Zemanova kavárna v Brně od Bohuslava Fuchse (1925). Stejně jako celý jím navržený brněnský hotel Avion, rovněž s proslulou kavárnou, zcela v čistém corbusierovském stylu. Záhy takových jen v Brně vyrostlo víc než deset. Například Kolbabova cukrárna z roku 1938.

V našem regionu se proslavila kavárna Avion v Těšíně z roku 1933. Dnes zde stojí její replika.

V Praze dostala funkcionalistický ráz ve 20. letech slavná kavárna Myšák. Koncem 30. let vznikly dvě provozovny Erhartovy cukrárny.

Ale hlavním městem čistého funkcionalismu bylo vždy Brno, kde také bylo nejvíc kaváren a cukráren v tomto moderním stylu, víc než v Praze.

Proč to říkám...?

Protože mě fascinuje, jak v poslední době zakoušíme revival funkcionalismu, a to i v kavárenském prostředí. Samozřejmě jednak z nostalgie, jednak proto, že nám to za komunistů bylo upíráno, závistivě pošilháváme po starých dobrých tradicích první republiky i císařského Rakouska. Takže není divu, že se řada restaurací, kaváren a cukráren obnovuje do jejich někdejší slávy z časů secese nebo historizujících slohů. Až se z toho staromilství stala móda, a vlastně diktát. Kdo nemá hospodu v klasickém starobylém stylu, jako by neměl hospodu... Samozřejmě jen v náznaku, v citaci, v lehkém lnutí designu. Zařízení je jinak zcela dnešní, technicky vyspělé.

Ale návrat k funkcionalismu je přece jen jiný, zvláštní. On se nám totiž tento styl časem přejedl. A to už kdysi dávno. Asi právě proto, že nepřipouštěl alternativy, nedal se variovat. Byl nesmiřitelný, až militantně exkluzivistický – chtěl panovat sám, triumfálně dominovat nad všemi minulými epochami a historickými styly. Nechtěl se dělit o pozornost. Nedá se s ničím kombinovat. Platilo zde – buď, a nebo... Kompromisy se netrpěly.

Jenomže my dnes – po přejití vichřic postmoderny – už nejsme nakloněni přijímat něco s takovou pseudo-náboženskou vírou.

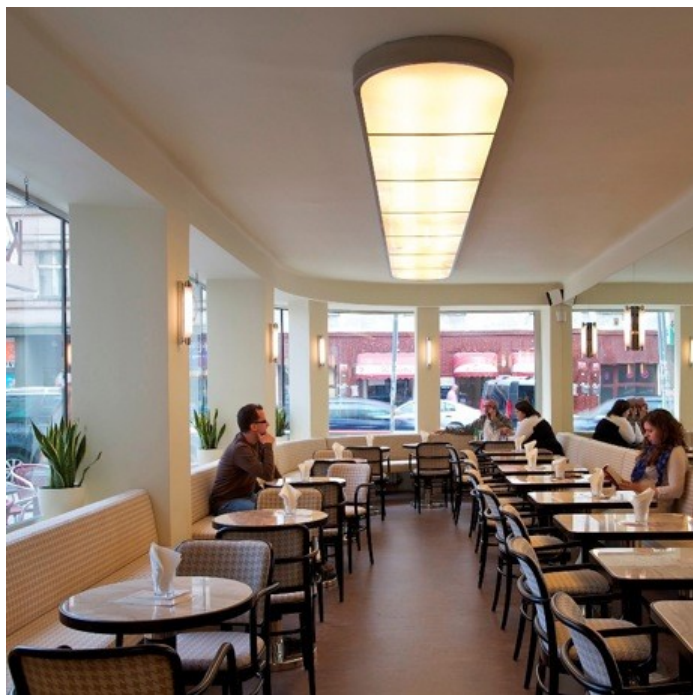
Proto mi připadá zajímavé, kolik dnes vzniká kavárenských a cukrárenských prostorů, které jsou vlastně zcela nové, ale designované částečně ve stylu funkcionalismu či art deco. Jsou zpravidla puristické, minimalistické, zdánlivě asketické. Ale není to jejich hlavní program. Prostotu stylizují tak rafinovaně, že je vlastně evidentní, že o žádnou prostotu ve smyslu skromnosti nejde. Přísný řád je ve skutečnosti vyšším znakem elegance než snaha přepřácat interiér vším možným, jen aby bylo vidět, že to bylo drahé...

Cukrárna Kolbaba, Brno, 1938

Cukrárna Kolbaba, ostravský „klon“, současný stav

Erhartova cukrárna, Praha, renovovaný interiér, snažící se zachovat původní vzhled ze 30. let

Kavárna Avion, Těšín, 1933

Kavárna Avion, Český Těšín, replika, současný stav.

Na replikách nebo renovacích funkcionalistických kaváren a cukráren mě zajímá to, jak vnímáme jejich historický kontext a jak jej napojujeme na kontext současný. Znamená to, že musíme úzkostlivě ctít stylovou čistotu původních architektů a designérů? Musíme důsledně zabránit personálu v jakékoli „lidové tvořivosti“, aby se snad nedej bože nepokoušel prostředí nějak „zkrášlit“ nebo „vylepšit“?

Já osobně mám funkcionalismus rád, ale přistihuji se přitom, že jen jako vizuál, zdálky, na pohled... Bydlet bych v takovém pustém a prázdném interiéru nechtěl. Připadal by mi málo lidský, osobitý, vlastně nezažlidený. Takže sám bych měl tendenci adaptovat si ho – a zanesl bych ho spoustou věcí, které do jeho stylové čistoty nepatří.

Máme funkcionalismus památkově opečovávat, nebo ho máme prostě žít? Bude to pak ale ještě funkcionalismus?

Řešením je postmoderní přístup. Není to jednoduše libovolná kombinace čehokoli. Je to vytvoření takového celku, který připouští různá čtení, přístupy, různé interpretace. Ale tak, aby nezanikly právě ony cenné partikularismy. Patchwork není mišmaš. Salát není totéž co guláš nebo fašírka.

A ještě jeden postřeh. Interiéry jsou prudce moderní. Ale káva a zákusky jsou stejně klasické jako za starého Rakouska nebo v bohémské Paříži. To bylo všem kavárníkům už ve 30. letech jasné. Obsah se nemění, jeho kvalita musí zůstat, ale prostředí může být jiné. Proto se i dnešní nové kavárny a cukrárny navrženy jen „ve stylu“ někdejších puristických mód programově vracejí k vysoké kvalitě sortimentu i služeb, jaká byla charakteristická pro ony časy „před bolševikem“.

Kulinární kultura, jak se utvořila v letech stále rostoucího blahobytu na sklonku 19. století a na přelomu století dvacátého, utrpěla značné šrámy zejména za obou světových válek, kdy byl nedostatek téměř všeho, hlavně kvalitních surovin. Vařilo se a peklo z náhražek. Všechno se všemožně šidilo a nastavovalo. Tak i v časech nouze v letech poválečných nebo za časů hospodářských krizí. Stává se pravidlem, že když se přistoupí na úsporná opatření, z mazanosti se pak od nich neodstoupí, až důvody šetření pominou. To je bohužel zákon byznysu a podnikání. Ale lidé, zákazníci, spotřebitelé, by se ve vlastním zájmu neměli nechat šidit, vlastně okrádat o svou lidskou důstojnost. Měli by trvat na vyšší kvalitě, ne ze snobismu, prázdného estetství, pustého elitářství, ale protože chtějí to pravé, poctivé, na co jako lidé mají nárok.

Za komunistů byla taky nouze o všechno a ne jen po válce, vlastně trvale a stále víc. Šidilo se ve velkém a programově. Na občana se hledělo až na posledním místě. Sice máme někdy pocit, že dnes je to leckdy ještě horší – podnikatelský záměr dosáhnout rychle snadných zisků vede k brutálním podvodům, často v širokém, mezinárodním měřítku. Ale za komunistů se člověk nemohl bránit, nemohl si dokonce ani postěžovat. Ani se nedozvěděl, jak se věci vlastně mají. Dnes se bránit můžeme, máme mnohem lepší možnosti, jak se dozvědět pravdu i jak se domoci nápravy. Jen se nesmíme nechat. Neměli bychom vlastní lenosti a hloupostí živit a přiživovat onu nepoctivost podnikavců. České zákusky patří k těm několika málo výjimkám, které ani za minulého režimu nepodlehly úplné kulturní devastaci. Však také po roce 1989 k nám léta jezdívali Němci a Rakušané a dopřávali si naše cukrárenské výrobky, které jim samozřejmě připadaly velmi levné a za tu cenu poměrně kvalitní. To, co se dnes ale servíruje v oněch lepších kavárnách a cukrárnách, zejména v takových, které i svým promyšleným interiérem a designem prozrazují, že jejich majitelům nejde primárně o to zákazníka jednoduše ošidit, je návrat k vyšším kvalitativním standardům, jaké platily ještě za Rakouska nebo první republiky. To je jednoznačně pozitivní jev. Je i na nás, aby se to nepokazilo...

Připadám si ovšem spíš jako památkář, jako restaurátor, když se spotřebitelsky kurážně bráním proti nějakým nešvarům, jež dle mého kazí styl... Například mistruju cukrářky, že neexistuje něco takového, co mi nabízejí pod názvem „šlehačkový sachr“. Za prvé se to píše Sacher a za druhé, když už šlehačka, tak ve Vídni ji dávají na talířek vedle dortu. Nebo když lamentuju nad „sezónní“ výzdobou, jíž personál „zkrášluje“ strohý funkcionalistický interiér valentýnskými srdíčky...

Říkám si, že asi nejsem postmodernista, že jsem jen starý platonik, který touží navracet se k esencím, bytí, podstatám, ideálům, jež předcházely věcem, které mají být jejich realizací...

Ano, kdykoli říkáme „to se dělá tak a tak“, „tohle se nedělá“, tak právě v onom „se“ je už obsažen onen hypostazovaný konsensus domnělé většiny, jenž totalizuje zbytek společnosti.

Já se nechodím do kavárny jen tak povalovat... Já tam řeším vážné věci – zda je můj vztah k postmodernímu světu dostatečně postmoderní...

Vladimír Šiler, únor 2019